

A MÓRA FERENC MÚZEUM

ÉVKÖNYVE

1958—1959

SZEGED, 1960

JAHRBUCH DES FERENC MÓRA MUSEUMS, SZEGED (UNGARN)
LES ANNALES DU MUSÉE FERENC MÓRA, SZEGED (HONGRIE)
ЕЖЕГОДНИК МУЗЕЯ ИМ. ФЕРЕНЦ МОРА, СЕГЕД (ВЕНГРИЯ)

75.5422

1999

Csongor Győző és Szelesi Zoltán
közreműködésével szerkeszti

Bálint Alajos

Kiadásért felelős a szegedi Móra Ferenc Múzeum igazgatója
Példányszám: 600. — Terjedelem: 24 (A/5) ív
Szegedi Nyomda Vállalat — 60-5760

MÓRA FERENC EMLÉKEZETE

(1879—1934)

1959. február 8-án múlt egy negyedszázada annak, hogy a magyar régészet népszerűsítése terén olyan nagyszabású és nagyeredményű munkát kifejtő, szerencséskezű ásató régész, a Szegedi Városi Múzeum igazgatója, a Szegedi Egyetem honoris causa bölcsészet doktora, Móra Ferenc meghalt és július 19-én volt nyolcvan esztendeje, hogy a kiskunfélegyházi nagycsaládú kis szücsmester és felesége, a kenyérsütögető asszony fiaként megszületett.

Mikor Móra Ferencre emlékezem, a hátam mögött felsorakozik az a több mint négyezer ember, akiket Móra Ferenc ásója támasztott fel. Időrendben a kőkortól az Anjou-korig. Legalább annyi ezer év, mint ahány ezer feltámasztott halott, aki beszélt a maga szegénységéről és hivalkodó gazdagságáról egyaránt, aszerint, ahogy útravalóval ellátták arra a mindig bizonytalan útra, amelyik ezer esztendőök hite szerint ilyen vagy olyan formában előtte állott annak, akit a legkülönfélébb szertartásokkal, de mindig nehéz szívvel bocsátottak le az Alföld homokjába vagy agyagába ásott sírba.

Nehéz ebben a rövid megemlékezésben kiválasztani, hogy a pontosan harminc esztendőn keresztül, szinte megszakítás nélkül folyó, nagyarányú ásató tevékenységnek melyik pontját ragadjam meg. Azt-e, amelyik a Móra Ferenc szívéhez feküdt a legközelebb, vagy azt, amelyik a magaméhoz. Az első csaknem teljesen feltárt kőkori telepről, Csókáról beszéljek-e (amelyik a Négy apának egy leánya c. regényben is szerepel), az Alföld mind a mai napig legnagyobb bronzkori temetőjéről Szőregről (Kéményseprőknél Szőregen), az egymásmellett elterülő két hatalmas avarkori temetőről Fehértón (Hun sírok, hun nem azok), a nagy Árpád-kori temetőről Klárafalván (Czuczai János nem hagyta magát), vagy élete első nagy ásatásáról az öttömösi Anjou-kori temetőről (Beszámoló az ősökrol), amely két utóbbi a legközelebb állott a szívéhez, mert ezekben látta „fajtája“ elődjait.

Nemcsak nehéz a választás, hanem a szűkreszabott keretben lehetetlen is. Kötelet lehetne megtölteni azokról az eredményekről szólva, amelyeket korának legszerencsésebb ásatója elért, és ezeken keresztül meg lehetne rajzolni az egész Alföld történetének keresztmetszetét. Erre nem vállalkozhatom, márcsak azért sem, mert kétszer is volt alkalmam arra, hogy ezt megtegyem.

Négy dolgot kívánok csupán kiemelni:

Legyen az első a Régészeti Múzeum, amely megvolt ugyan 1883 óta, de valóban nagyjá akkor lett, amikor Móra Ferenc átvette az impériumot Tömörkény Istvántól. A stafétabotot az író az írotól. Az évről évre gyűlő anyaggal olyan volt ez a Múzeum is, mint valamennyi abban az időben, nem véve ki az ország első múzeumát sem. Ahogy ő mondta „A régi fajta múzeumok ha nem is szolgálták mind a tudományt,

legalább ambicionálták, s a tömegekkel szemben az odi profanum álláspontjára helyezkedtek, félreismervén a közgyűjtemények igazi rendeltetését: a tömegek oktatását.“

Halott anyag mindenütt, amely mutatta ugyan magát, de egy szót se beszélt arról, hogy emberek életében játszott jelentős szerepet. Állt és porosodott, de senkit se bántott, s ezért tűrte meg a város abban a nagy, szűkmellű palotában, amelyben a Somogyi-könyvtár volt otthon és ahol az exotikus pillangóknak, a közepen megrövidített óriás kígyónak, Szegeden lőtt medvének jelentősebb hely és szerep jutott a vasárnapi látogatók oktatásában, mint a hazai föld és a rajta élő nép történeti emlékeinek.

Nagyon jellemző, hogy ezt a helyzetet éppen a természettudományos műveltségű és a természetrাজzi osztályt megalapító Móra Ferenc számolta fel akkor, amikor előbb egy, majd mindig több teremben állította ki azt a hatalmas anyagot, amelyet ásatásai eredményeiként szerzett a múzeumnak. De nemcsak kiállította, hanem a magyar múzeumok történetében — tudtommal — először meg is szólaltatta. Egyszerű, mindenki által könnyen érthető szövegek magyarázták a tárgyak életét, és adtak áttekintést a megfelelő korok történetéről, életéről, sőt mindezekben messze túlmenően az ember származás kérdéséről is.

Legyen elég idéznem erre vonatkozóan azt a feliratot, amelyet akkor szerkesztett, amikor egy ismeretlen látogató egy vasárnap délelőtt kiemelte az egyik képkeretből azt a nagyon is szemléltető, közismert képet, amely egyebek közt a jávai ősember koponyáját is bemutatta, kimutatva a fejlődést a mai emberig. Csak a ráma maradt a helyén, de a következő vasárnapi nyitásra már benne volt az új felirat: „Ebben a keretben egy kép volt, amely azt ábrázolta, hogy milyen volt a koponya fejlődésének az útja a majomembertől a mai emberig. Valaki, akinek a koponyája nem volt fejlettebb, mint a majomemberé, kilopta a képet a keretből. A közgyűjteményeket minden tisztességes kultúremlék őrzésébe ajánljuk.“

De ez csak egy példa a sok közül, amelyekről találóan mondja, a múzeumlátogatókról szólva: „... világos és tanult vagy tudatlan ember részére egyformán érthető magyarázatokat talál a látogató a régiségtárban... Minden lépten-nyomon hozzádörgölődzik a tudáshoz, s ha akarja, ha nem, elviszi magával, mint ahogy a mezőn sétáló ember akaratlanul is elviszi a ruháján a vadvirág belekapaszkodó magját, és szórja, terjeszti, amerre jár, anélkül, hogy tudna róla.“

Így lett élő múzeum, kora színvonalán, a halott tárgyak gyűjteményéből, ami ma nem lephet meg senkit, mert egy évtized óta központi irányítással, a mai kornak megfelelő elgondolásban az egész ország területén megtalálhatja bárki, aki a múzeumok iránt érdeklődik. Ennek az elgondolásnak a rendelkezésre álló lehetőségek teljes kihasználásával Móra Ferenc volt az előharcosa. Ezért is volt méltó arra, hogy a róla nevezett szegedi múzeum már nevében is őrizze emlékezetét.

A másik a múzeumpolitikai elgondolásai, amiket a tőle megszokott szókimondással akkor is hangoztatni mert, amikor mások a legillatosabb tömjént keresték abból a célból, hogy a sok vajjúdás után megszületett múzeumi törvény körül illendően hódoljanak. Akkor írta közismert nyílt levelét (Attila koporsójáról) a törvény alkotójához és olyan igazságokat mondott el benne, amit sajnos részben még azóta sem szívvel-tünk meg.

„Nem törvény kell ide... hanem tett, de nagyon határozott. Autóra kell ültetni nyolc-tíz régészt... egy év alatt el lehet készíteni dűlőútról-dűlőútra az alföldi halmok kataszterét, aztán neki kell látni minden évben aratás után, meg kis tél idején a munkának, s tíz év alatt olyan népvándorlaskori múzeumot lehet csinálni Magyarországon, amilyen nincs és nem is lehet sehol a világon, s aminek csodájára járnának...“

Ez a mondat azonban csak egy hazája és fajtája kultúrájáért és a maga mesteriségéért rajongó szakember legszebb álmát tárja elénk, aki csakhamar felébred ebből az álmából a rideg valóságra, úgy, ahogy ez minden álmodozóval meg szokott történni.

Rádöbben az igazságra, amit nem keresve senkinek a rokonszenvét, ugyanebben a levélben le is írt:

„... a mi földünk nagyon gazdag leletekben, a mi népünk hajmeresztően tudatlan, a mi intelligenciánk elképpesztően indolens. Ez a három mondat összetartozik, s az utolsó kettővel különösen nem mondok újságot... Nem illusztrálom tovább. Hanem az elsőt újra állítom. Meg is toldom azzal, hogy a tőlünk nyugatra eső Európában sehol annyi emléket nem rejteget a föld, a népvándorlás idejéből, mint az alföldi mendenében, a nemzeteknek ebben a nagy katlanában, ahol ezer éven át tapossa egyik nemzet a másíknak a sarkát. Talán nincs a mai Európának nemzete, amelyik itt érdekelve ne volna, mert valamennyi hagyott itt sírokat, s azokat a mi halmaink, dombjaink mind megőrizték... Merem azt állítani, hogy a magyar föld... annyi tudományos szenzációt rejteget a méhében és annyi régészeti problémának a kulcsát rejt magában, hogy európai érdeklődés központja lehetne. Csakhogy a magyar Alföld nádasokkal körülvett dombjain, magános halmaiban, régi folyóparti dűnéiben évezredek óta megőrzött kincsek kilencvennyolc százaléka úgy megy veszendőbe, hogy a tudomány annak a hírét se hallja. Olyan tékozlás folyik itt, mindnyájunk szemláltára, amire még ebben a tékozló országban sincs példa.“

Erősek, kíméletlenek ezek a szavak, de igazak. És akinek igaza van, annak ereje is van ahhoz, hogy cselekedjék. Ezt tette Móra Ferenc is, amikor hatalmas régészeti anyagával nemcsak a tudomány, hanem annak népszerűsítése szolgálatába is állott, sőt — valljuk meg őszintén — ezt tette elsősorban. És éppen ez volt a harmadik mondanivalóm.

Móra Ferenc örökszép írásaiban, nemcsak a válogatott kötetben, (Utazás a Földalatti Magyarországon) lépten-nyomon találkozunk hol komoly, hol tréfás, néha csípős formában ásatásaira vonatkozó megjegyzéseivel, hivatkozásaival. Valamennyi, múzeumával együtt a népszerűsítés szolgálatában állott, de sajnos aránylag kis körben és nem is éppen ott, ahova szánva volt, érte el a célját. A „Világ“ nem járt a tanyákra és Móra Ferenc munkái nem találták meg az utat a soba meg nem érthető szempontok szerint gyarapított, de gondosan kezelt népkönyvtáraink (Népkönyvtáraink) felé. Talán nem is az útban volt a hiba, hiszen a kiadókat nem lehet azzal vádolni, hogy kis akadályokon ne tudnának átvergődni. De veszedelmes lehetett az az írás, amelyben „a nincstelen paraszt“ (Zuginé egykéje) a saját jólismert sorsát nyomtatásba is olvashatta volna. Ezt a sorsot, ezt a nyomort a legnagyobb stílusművész ragyogó tolla se tudhatta megszépíteni.

És ennek ellenére is volt eredménye a népszerűsítésnek, ha nem is az írásokon keresztül, hanem a falusi, tanyai paraszttal való állandó érintkezés révén, amit Móra Ferenc egyéniségének vonzó, lenyűgöző ereje magyaráz meg (Előadása a Rotary Klubban).

A negyedikre ma már csak néhányan emlékezhetünk.

Amikor a szegedi egyetem Móra Ferenc díszdoktorrá avatásával önmagát is megtisztelte, többen szerkesztettük a tudományos munkáját méltató hivatalos beadványt. Olyan sokoldalú embernél, mint Móra Ferenc volt, ez egészen természetes is. A Móra írásaiban sokszor említett jóbarát: Buday Árpád provinciális római régész volt. Így a régészeti értékelést nekem kellett megcsinálnom. Életemben nagyobb örömmel semmit sem csináltam. Úgy éreztem, részletet törleszték vele abból az adósságból, amellyel azért tartozom máig is Móra Ferencnek, mert életem — a sok közül egyik — leg-

nehezebb idejében munkatársai közé fogadott. A való igazat azonban ebben az írásban is meg kellett mondani. S ha — úgy közel harminc esztendő távlatából — még jól emlékezem, benne volt abban az írásban minden, egyebek közt az is, hogy Móra Ferenc a római kort kivéve a magyar föld régészetének minden ágában egyforma jártassággal dolgozott, és nincs az Alföldnek olyan kora, amelynek történetét az ő munkássága eredményei nélkül meg lehetne írni.

(1959.)

Banner János